

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi:15.06.2021

Kabul Tarihi: 13.07.2021

Article Type: Research article

Submitted: 15.06.2021

Accepted: 13.07.2021

Masoumeh EKHTİARİ CHAROYMAGHİ¹

VENEDİK VE SAFEVÎ KAYNAKLARINA GÖRE ÇALDIRAN SAVAŞI

Öz: Çaldıran Savaşı, 23 Ağustos 1514'te Osmanlılar ve Safevî Devleti arasında meydana gelen en önemli savaştır. Bu iki büyük devletin Çaldıran Savaştı'ndakarşı karşıya gelmesi, o dönem Avrupa ülkelerinde ve özellikle Venedik'de çok etkili olmuştur. Bunun sebebi, Venediklilerin Safevîleri, Osmanlılar karşısında yıkılmaz bir kale olarak görmesidir. Çaldıran Savaştı; Safevîler, Osmanlılar ve Avrupalı tarihçiler tarafından farklı zaviyelerden anlatılmıştır. Bu makale; Safevî topraklarına seyahat eden, Çaldıran Savaştı'na tanıklık eden ya da savaşa katılanların aktardıklarını kaleme alan Venediklilerin yazdıkları eserleri kaynak göstererek, Çaldıran Savaştı'nı yeni bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bu makalenin esas amacı, Çaldıran Savaştı hakkındaki Farsça ve İtalyanca çeşitli rivayetleri mukayese ve tahlil ederek mevcut metinlerdeki farklılık ve benzerlikleri aydınlatarak bu savaőtın karanlık noktalarını açığa çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çaldıran Savaştı, Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim, Venedikli Seyyahlar, Safevîler, Osmanlı.

¹ Dr., Moscow State University, History Department, macuekhtiari@yahoo.com, ORCID
<https://orcid.org/0000-0002-8148-6685>

The Battle of Çaldıran According to the Venetian and Safavid Sources

Abstract: The Battle of Chaldiran (Persian: جنگ چالدران) is the most critical war which came about between the Ottoman Empire and the Safavid on 23 August 1514. The news of the war and the confrontation of the two great states reverberated in Europe at that time, in particular Venice. This is because the Venetians perceived the Shah's state as an invincible and insurmountable fortress against the Ottomans. The Battle of Chaldiran heretofore written by Safavid, Ottoman, and European historians by different perspectives. This article aimed to explain this war with a new perspective, citing the works written by the Venetians who traveled to the Safavid lands and saw or heard the Battle of Chaldiran. The aim of this article is to compare and analyze the various narrations in Persian and Italian accounts about the Battle of Chaldiran, to clarify the differences and similarities in these texts and to reveal the recondite and obscure facet of it.

Keywords: Battle of Chaldiran, Shah İsmail, Selim I (Yavuz Sultan Selim), Venetian Voyagers, Iran, Ottoman.

GİRİŞ

Osmanlıların Avrupa'ya doğru ilerlemesi, Venediklilerde Şark'ta müttefik arayışına sevk etmiştir. Venediklilerde Osmanlılara karşı Safevîlerle ittifak hayali, Uzun Hasan döneminden (1452-1478) itibaren şekillenmiştir. Bu durum Safevî Hanedanlığı'nın kuruluşunda da devam etmiştir. Esas itibariyle Venediklilerin deniz ticaretiyle uğraşmaları, Karadeniz ve Akdeniz'deki kaynaklarının Osmanlıların eline geçmesi, Venediklileri, kendilerine şarkta güvенеbilecekleri bir müttefik aramaya iten nedenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Venedikliler, Safevî ile Osmanlı Devleti arasında çoğunlukla mezhebî ve siyasî ihtilaflar üzerinden meydana gelen hadiseleri dikkatle takip etmişlerdi. Konsolosların yazdıkları raporlar, seyahatnameler, hatıratlar ve yazılmış başka eserler bize Safevî Dönemi'ne ait tarih sayfalarında o dönemin karanlık noktalarını aydınlatacak nitelikte olan önemli bilgiler vermektedir. Çaldıran Savaşı, Safevîler ve Osmanlılar arasındaki ilk büyük savaştır. Çaldıran Savaşı'nda Safevîlerin askerî açıdan mağlup olması ve aynı zamanda Şah İsmailin, yenilemez olduğu düşüncesini zihinlerden silinmesinin neden olurken ona atfedilen ilahî gücün de olmadığı anlaşılmıştır. Osmanlılar ve

Safevîler, bu savaşı kendi kaynaklarına ve bakış açlarına göre taraflı olarak yazmışlardır. Bu araştırmamızda, Çaldıran Savaşı Venedik kaynaklarına dayanarak tarafsız bir şekilde açıklanmıştır. İran kaynakları çoğunlukla Safevî ordusunu daha detaylı anlatıp Osmanlı ordusu hakkında detaylı bilgi vermezken, Venedik kaynakları iki ordunun savaş pozisyonu ve ordu düzeni hakkında bilgiler vermiştir. Venediklilerin İran ile irtibatı İlhanlılar Dönemi (1256-1353) kadar uzandığından dolayı Venediklilerin geçmişten o güne dek İran'la olan ilişkisini merkeze almak gerekmektedir.

Dönemin Venedikli gezginleri, diplomatik ve ticari gelişmelerin her ikisiyle birden ilgilenmişlerdir. Esas görevleri Osmanlılar'a karşı Akkoyunlu-Venedik ilişkilerini güçlendirmek olan Venedikli tacir-elçiler, Venedik'i, Doğu Anadolu ve İran'ın iktisadî durumu konusunda da bilgilendirmişlerdir.² Bu seyyahlardan olan 'Polo Ailesi', şarka gelen ilk seyyâhlardır. Niccolo Polo ve kardeşi Mafio, Marco Polo henüz çocuk yaştaiken babası Niccolo ve amcası Mafio Karadeniz ve Akdeniz'de ticaret yaparlarken ticaretlerini de Asya'ya seyahat ederek genişlettiler. Polo Ailesi'nden sonra İlhanlı Sultanı Argun'un (1284-1291) sarayına gelen Buscarello De Ghizolfiv de tacir ve Cenovalı bir diplomattı. 1289'da Argun, onu elçi olarak Papa IV. Nikolay'a, Fransız ve İngiliz sarayına göndermiş, aynı yıl Fransız Kralı IV. Filip ile görüşüp Argun'un Kral'a yazdığı mektubu takdim etmiştir. Mektubta; İlhanlıların isteğinin Hristiyanlarla birlikte Mısır'a ordu göndermek olduğu bilgisi verilmektedir. 1290 yılı ocak ayında Sultan Argun da aynı içerikli mektubu İngiltere Kralı I. Edward'a göndermiştir. Buscarello 1292'de Tebriz'e geri döndükten sonra 1301'de Papa'dan bir mektup taşıdığı için Gazan Han tarafından yeni bir görev verilmiştir. Han ve Nasturilerin patriği III. Yahbullah'ın mektubunu, 12 Mart 1303'te I. Edward'a getiren Buscarello, daha sonra kaynaklarda yer almamasına rağmen onun 1317 yılından önce öldüğü düşünülmektedir.³

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan döneminde İran ve Venedik arasındaki ilişkiler yeni bir ivme kazanmıştır. Uzun Hasan ve Fatih Sultan Mehmet arasında meydana gelen Otlukbeli Savaşı'ndan önce Venedik ve Akkoyunlular arasında da ikili görüşmeler olmuştur. 1464 ve 1465'te Akkoyunlu elçiler, Venedik'e

---

² Woods, J. E. (1993). *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, İstanbul: Milliyet Yay, 53.

³ Richard, J. (1995). "Polo, Marco" *Encyclopedia Iranica*, 4,569.

Masoumeh EKHTIARI CHAROYMAGHI
Venedik ve Safevî Kaynakları'na Göre Çaldıran Savaşı

gitmişlerdir. Elçi Kasım Hasan, Uzun Hasan'ın Osmanlılarla savaşıma konusundaki istekliliğini dile getirmiştir⁴

Bu gelişmelerden hareketle Sultan Mehmet ve Uzun Hasan arasındaki Otlukbeli Savaşı ortaya çıktığında, Uzun Hasan Venediklilerden askeri yardım talep etmiştir. Venedik, yardımları yola çıkarmasına rağmen Uzun Hasan'a gelen top ve tüfekler, Osmanlıların limanı ele geçirdiği için limana yaklaşmamıştır. Gelen yardımlar, Venedik'e geri gönderilmişti. Bu askeri yardımlarla gelen seyyah Barbaro ise askerî malzemeleri indiremediğinden Tebriz'e eli boş gitmişti.⁵ Hatta Venedikliler, Uzun Hasan ile Fatih Sultan Mehmet arasında gerçekleşen Otlukbeli Savaşı'na gönderdikleri silahlar ulaşmamış olsa da Uzun Hasan'ı desteklemişlerdi (11 Ağustos 1473).

Uzun Hasan'ın ölümüyle birlikte Venedik ve İran arasındaki ilişkiler kopmuştu. Akkoyunlu sultanı Yakup'un döneminde (1478-1490) hiçbir Avrupalı, İran'a gitmemiştir. Venedikliler ile İran arasındaki ilişkiler, Safevîlerin Akkoyunluları yıkmasından sonra azalmadığı gibi aksine artmıştı. Osmanlılar ve Safevîler arasında mezhebî ihtilafların fazla olmasına rağmen; Safevîler, Akkoyunlulara nazaran iktidarda daha güçlü olmuştu. Bu durum Venediklilerin Osmanlılara karşı Safevîlerle ittifak yapma ümidini yeşertmişti. Osmanlıların denizlerde güçlenmesi, Venedik'in siyasî ve ekonomik hayatını günden güne daha fazla tehlikeye sokmuştu. Osmanlıların Akdeniz'in güney ve doğu sahillerini ele geçirmesi, Venedik'i zor durumda bırakırken Osmanlı tehlikesinden dolayı Safevîler'den yardım istemesi, Venedik-Safevi yakınlaşmasına neden olmuştur. Venedikliler, İran'daki Akkoyunlu Devleti'nin yıkılması sonrası yaşanan siyasî değişimler ve Safevîler'in İran'da gücü ele geçirmelerini dikkatle izlemişlerdi. Şöyle ki; Halep ve diğer şehirlerdeki Venedik elçilerinin raporları ile diplomatlarının İstanbul'dan yazdıkları mektuplarda, Şah İsmail'in tahta çıkmasını Venedik Meclisi'ne haber vermişlerdi. Şah İsmail saltanatının başlamasıyla (1501-1524) İran ile yeniden irtibat kurulmuştu. Bu doğrultuda Constantino Lascari, yeni şah hakkında bilgi toplamak için İran'a gönderildi. Her ne kadar İran'a gelmediyse de Karaman Bey'inden Şah İsmail hakkında aldığı bilgileri mektuplarla Venedik'e gönderdi.⁶ Şüphesiz Venedik Devleti'nin takibi

⁴ Woods, a.g.e., 219.

⁵ a.g.e., 223.

⁶ Sanuto, M. (1887). *I Diari Di Marino Sanuto*, 58 vol, Venezia: Fratelli Visentini, 353.

sebebiyle Ocak 1505'te şah İsmail'in mektubu Venedik Doçesi'ne ulaştı.⁷ Bu ilişkiler, Venedik ve Safeviler arasında şah Sultan Hüseyin'e kadar sürecek olan ilişkinin başlangıcını oluşturmuştur.

Bu araştırmadaki Venedik kaynakları; kitaplar, belgeler ve konsolosluk raporlarından oluşmaktadır. Bu kaynaklardan en önemlisi Francesco Sansovino'nun Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki *Historia universale dell'origine et imperio de Turchi*** adlı eseridir. Sansovino, ömrünün çoğunu Venedik'te geçirirken babasının şöhretli olması sebebiyle senato ile yakın ilişkisi olmuştu. Bundan dolaydır ki bütün mektup, belge ve raporları kullanarak bu kitabı yazmuştı. Kendisine âit matbaası olan Sansovino, kitaplarını da orada basmuştı. Yayımladığı bu kitap, Osmanlı İmparatorluğu, Safevî ve Osmanlı savaşları hakkında bilgiler vermektedir. Diğer bir eser Antonio Giovanni Menavino'nun 1551'de yayınlanmış '*I costumi, et la vita de Turchi di Gio. Antonio Menavino Genovese da vultri**** adlı eseridir. Kendisi şah İsmail'in ordusu ile aldırın'da bulunduğu için savaşta esir düşmüş, savaştan sonra ise Venedik'e kaçmıştır. Diğer eser de 1567'de iki cilt halinde yayınlanan Ciprian Manente'nin *Delle Historie di Ciprian Manente da Orvieto* adlı eseridir. 1. Cilt, 970'ten 1400 yılına kadar, 2. Cilt ise 1400'den 1563 yılına kadar meydana gelen hadiseleri anlatmaktadır. İkinci cilt, araştırmamız için önemli bir kaynak niteliğindedir. Zira, eserde Safevî dönemi hakkında çok değerli bilgilere yer verilmektedir. Bunun yanısıra Marino Sanuto'nun '*I diari di Marino sanuto* adlı eserini de zikretmek gerekmektedir. Venedikli olan bu asilzâde (1466-1536) Venedik tarafından farklı memuriyetlere gönderilmiştir. Sanuto'nun sayısız belgeye ulaşma imkânı olduğu için bu eseri, benzeri olmayan bir not mecmuasıdır. Müellif, kırk bin sayfadan oluşan elli sekiz ciltlik bu eserinde, zamanında vuku bulan hadiselere işaret etmektedir. Müellif eserinde; muhabereleden ele geçirdiği veya memurların kendisine ulaştırdığı bilgileri, casusların ve tüccarların buldukları mahallerden gönderdiği haber, belge, şahit olduğu hadiseleri, siyasi krizleri, Venedik şehri ve çevresinde meydana gelen gelişmeleri, yabancı ziyaretçileri, Osmanlı temsilcilerini ve onların şehir içinde

---

⁷ Berchet, G. (1865). *La Repubblica di Venezia e La Persia*, Torino: G.B. Paravia e comp, 83.

*** Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yer Numarası: A.I/8407 Yayın Bilgisi: Venetia: Apresso Francesco Sansovino, 1560.

**** Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yer Numarası A.I/8428 Yayın Bilgisi Fiorenza: Apresso Lorenzo Torrentino, 1551; Türkçesi Dergâh Yayınları'ndan " Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme" adıyla basılmıştır.

meydana getirdikleri etki ve tepkileri titizlikle değerlendirmiştir⁸. Bu eserin değerini iki kat artıran bir diğer özelliği aynı zaman diliminde farklı coğrafyalarda meydana gelen farklı hadiseleri tek tek kaydetmesidir.

Venedik Kaynakları'na göre Çaldıran Savaşı

İran ve Osmanlı düşmanlığı Emir Timur ile Yıldırım Beyazıt arasında gerçekleşen Ankara Savaşı (1402) ile başlarken Akkoyunlu ve Karakoyunlu Beyleri de bu düşmanlığa devam ettirmiştir. Uzun Hasan'ın hükümlerlik dönemi (1452-1478) İran ve Osmanlı arasında şiddetli çarpışmaların olduğu bir dönemdir. Uzun Hasan ve Fatih Sultan Mehmet'in (1451-1481) arasında gerçekleşen çeşitli çarpışmalarda Fatih Sultan Mehmet galip gelmiştir. Fatih ve Uzun Hasan arasında olan Otlukbeli Savaşı'nı (1473) diğer savaşlardan ayıran önemli özelliği ise Venediklilerin Uzun Hasan ile ittifak yapmasıdır.⁹ Safevîlerin İran'da hâkimiyeti ele geçirmesinden sonra da Venedikliler İran'la ilişkilerini uzun müddet sürdürmüşlerdir. Osmanlı ve Safevî arasındaki düşmanlık, Safevîlerin daha önceki hanedanlardan farklı olarak Şiî mezhebini kabul etmesiyle başka bir hal almıştır. Unutulmaması gereken şu ki Safevîler, ilk dönemler Tebriz ve civarının çoğunlukla Sünnî olmasından dolayı bu yöre halkına güvenememişti. Hatta, Şah İsmail'e bazı reformlarını hayata zorla geçirmesi sebebiyle devlet erkânı tarafından bu konuda dikkatli olması önerilmişti.¹⁰ Bu sebeple, Şah İsmail askerî gücünü sağlamak için, 1502-1503 yıllarında müritleri olan Anadolu Türkmenlere yönelmişti. II. Bayezid'e bir mektup göndererek kendisine bağlı sûfilerin Erdebil'deki tekkeye gelmeleri için onlara izin vermesini istemişti. Ancak onun bu isteği Sultan II. Bayezid tarafından kabul edilmemişti¹¹.

Osmanlı Devleti tarafından birtakım tedbirler alınmasına rağmen Türkmenlerin Safevîlere göçleri devam etmişti Buna ilaveten Osmanlı'nın Safevîler ile mücadelesine 'ehl-i sünnet ulemâ ve fukahası' da destek vermişti. Ayrıca, Şah

⁸ Şakiroğlu, M. H. (2009) "Sanudo Marino" DİA, 36, 110 (erişim: 7 Kasım 2020).

⁹ Cappelletti, G. (1850). *Storia Della Repubblica Di Venezia Dal Suo Principio Sino Al Doggi*, Venezia: privil. Stabilimento nazionale di G. Antonelli editore. Doglioni, 333.

¹⁰ F Müsevî Erdebilî Necefi, F. (1388). *Tarih-i Erdebil ve Danimendân*, C. 1, Tahran: Matbaet'ül-edeb,86.

¹¹ Sümer, F. (1992). *Safevîler Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*, Ankara: Güven Matbaası, 23.

İsmail'in Osmanlı İmparatorluğu'ndaki taht kavgalarına müdahil olması ve Osmanlıların iç işlerine karışması iki devletin karşı karşıya gelmesine zemin hazırlamıştı. Yavuz Sultan Selim'in zihninde, Abbasîler'den sonra "Halife-i Müslimîn" olma düşüncesi yer alırken bu düşünceyi fiiliyata dökmek için Safevîlere saldırma kararı almıştı. Çok farklı etkenler de ona aradığı fırsatı vermişti. Nihayetinde Çaldıran Savaşı, dünya çapında yankı uyandırmıştı. Hem İran hem Avrupa'da büyük değişimlere sebep olan bu savaş, Şah İsmail'in mağlubiyetinin yanı sıra onun efsanevî yenilmezlik ve sunî kutsiyetini yerle bir etmiştir. Bu savaş, Şah İsmail'i ömrünün sonuna kadar Münzevî bir hayat yaşamasına sebep olmuştu. Yavuz Sultan Selim'in bu zaferi, Venediklileri Osmanlılara karşı koymak için yeni bir yol arayışına sevk etmiştir. Çaldıran Savaşı'nın alevlenmesinin nedenlerinden biri; Yavuz Sultan Selim'in, Safevî ve Venedik ittifakından haberdar olması ve bir bahane ile bu ittifakı engellemeye çalışmas görülmektedir. Ortaya çıkan birkaç hadise, Yavuz Sultan Selim'in Safevîlere karşı savaş ilan etmesine zemin hazırlamıştı. Bunlardan biri Şah İsmail ile Venedik Doçesi Leonardo Lorenzo arasında mektuplaşmaların olmasıdır. Bununla birlikte Şah İsmail'in, Leonardo Lorenza'ya gönderdiği mektup 1505'te Doçe'ye ulaştı. Şah İsmail Venedik Doçesi 'ne gönderdiği mektubunun sonunda; "Ümit Ediyorum ki düşmanlar (Yavuz Sultan Selim) karşısında zafer kazanalım" ifadesini kullanmıştır.¹² Bu ifadeden hareketle "düşman" Yavuz Sultan Selim diye düşünülebilir.

Yavuz Sultan Selim'in, Şah İsmail'in Anadolu'da yayılmasına mâni olmak istemesi de diğer bir sebep olarak görülmektedir. Safevîler'in Anadolu'da yayılmasını engellemek için onlara karşı ciddi hazırlıklara başlayan Yavuz Sultan Selim, Trabzon Valisi iken, Şah İsmail'in güçlendiğini ve İmparatorluk için ciddî tehlike olabilecek Kızılbaş fitnesinin ehemmiyetini fark etmişti. Marino Sanuto 'nun Şam'dan gönderdiği 1510 yılı Eylül ayındaki hadiselerden haber veren mektubunda; "Şah İsmail, Türklere karşı ordu hazırlamış ve Sultan Yavuz Selim'in Safevîler'den aldığı Erzincan'ı geri almak için harekete geçtiği ama nihâyetinde Şah İsmail'in ordusunun Erzincan yerine İran'ın doğusuna Özbeklere karşı hareket ettiği" bildirilmişti.¹³ Bu gelişmeler esansında Şah İsmail, müritleri vasıtasıyla Anadolu ve Osmanlıların durumu hakkında istihbarat

¹² Berchet, G. (1865). *La Repubblica Di Venezia e La Persia*, Torino: G.B. Paravia e comp, 83.

¹³ Sanuto, a.g.e., 477.

almaktaydı. Şah İsmail'in ordusu 1512'de Nûr Ali Halîfe'nin kumandanlığında Anadolu'nun içine nüfuz ederken Tokat Şehri'ni yağlamıştı.¹⁴

Ebubekir bin Abdullah, "II. Beyazıt'ın Şiîleri sürgün etmesi ve bunların Yavuz Sultan Selim tarafından öldürülmesi, Şah İsmail'in Anadolu'daki Şiîlerin işkence görmesine sessiz kalamayacağını" iddia ediyordu. Aynı şekilde Ebubekir, Osmanlı'nın ise "kendi hâkimiyetindeki topraklarda Şiîler ve Şiî Mezhebi'ni istemediğini bunun yanı sıra Osmanlıların İran halkının kendileri için yeni olan Şiîlikle bağı olmadığını ve Şah İsmail ile yapılacak savaşta Şah'ın yanında savaşmayacaklarını" düşünmüştü. Bu düşüncelere ek olarak; " Osmanlılar, Safevîler'i mezhep değiştirip Şiîleştikleri için kâfir addediyor ve bu sebeple onlara ilan edecekleri savaş gaza ve cihat olarak görüyorlardı. Osmanlılar, İran'ı Acem diyarı olarak zikredip kendilerini de İslâm Ordusu sayıyorlardı. Bu vesileyle kendi savaşlarını Müslüman Arapların Sasanîlerle savaşmasına benzetmişler" olarak değerlendirmiştir¹⁵.

Osmanlı şeyhülislamı Kemalpaşazade ve diğer ulemanın, Şiîlerin kâfir olduklarına dâir verdikleri fetvalar da bu ihtilafı körüklemişti. Örneğin; Kemalpaşazade de fetvalarında şu hususlar öne çıkmaktadır¹⁶:

"Şah İsmail taraftarlarının dinden çıktığı, ülkelerinin "dârülharb", erkekleri ve kadınlarıyla nikâhın bâtil, doğacak çocuklarınsa "veled-i zina" olduğu; kestiklerinin yenmeyeceği, savaş halinde erkeklerinin katlinin vacip, kadınlarının ve çocuklarının köle alınmasının uygun olduğu; zındıklığını açıkça ortaya koyan kişinin de katledilmesi gerektiği idi. Burada Hz. Ali dışındaki üç halifenin hilafetini kabul etmemenin, hatta Sünnî mezhebe mensup bulunmadığını söyleyenlerin 'kâfir' olacağı tezi de önceki görüşlerden hareketle savunulmaktaydı."

Yukarıdaki konuları içeren ve halkın anlayacağı dilde yazılmış bir diğer fetvayı da İstanbul kadısı Sarıgörez Nureddin Efendi vermiştir.¹⁷ Örneğin; İstanbul

¹⁴ Rûmlü, H.B. (1357). *Ahsenü't-Tevârîh, Tashîh ve Tahşîye Abdülhüseyn Nevâyî*, Tahran: İntişârât-ı Babek (Tahûrî), 176.

¹⁵ Ebubekir bin Abdullah, (1387). *Tarîh-i Osman Paşa*, tashih eden Yunus Zeyrek, terc. Nasrullah Salihî, Tahran: Tahûrî, 45.

¹⁶ Emecen, F. (2018). *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul: Kapı Yay,107.

¹⁷ Emecen, F., *a.g.e*, 107-108.

Venedik Balyosu¹⁸ Bernardo Navagero, Venedik Senatosu'na yazdığı raporda; "bir ehl-i sünnet müftüsünün bir şiiyi öldürmek, bir hristiyanı öldürmek gibidir. Bir şinin malını yağmalamak bir hristiyanın malını yağlamak gibidir şekilde fetva verdiğini" bildirmiştir.¹⁹

Şah İsmail'in, Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasına rağmen ona rakip olanları himaye ettiği gibi Şah İsmail Safevî, Osmanlı tahtına oturan Yavuz Sultan Selim'i de alışılagelen geleneklerin aksine tebrik etmemiştir. Zira, Şah İsmail, Sultan II. Beyazıt'ın veliahtı olan Ahmet'i himaye etmişti. Belki de bu sebeple Nûr Ali Halife, Tokat şehrini ateşe vermişti. Ustaclu Muhammed Han, Diyarbakır'ı işgal ettikten sonra Yavuz Sultan Selim'e tehdit mektupları ve kadın elbiseleri gönderip onu savaşa kıskırtmıştı.²⁰ İki hükümdar da mektuplarında birbirlerine; "Selim, -bir şeyh ailesi zürriyetinden olan- İsmail'in menşesine telmih ve istihza için *hurka, asâ, misvâk ile kuşaktan ibaret şeyhlere mahsûs eşya ihdâ etti.*" gibi ağır ifadeler kullanmıştı²¹

Osmanlı ordusu Çemen civarında çadırlarını kurduktan sonra (25 Cemaziyevvel /18 Temmuz) bir Acem sefiri gelerek Yavuz Sultan Selim'in üç mektubunun cevabını getirip afyon dolu bir altın kutu teslim etti. Afyon gönderilmesi metaforudur olduğundan iki anlama gelir ki; biri keyf anlamında afyondan sarhoşluk hasıl olması; diğeri ise, "sen afyon keyfiyle sarhoş olduğun cihetle hiçbir şey bilmiyorsun; evvelâ işin hakikatini anlamalısın" anlamına gelmektedir.²²

Venedik kaynaklarına göre savaşın en büyük sebebi, Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Ahmet ve çocuklarının tahtta hak etme iddialarına Şah İsmail'in destek vermesi ve Yavuz Sultan Selim'e karşı savaşmaları için bunları tahrik ve teşvik etmesidir. Yavuz Sultan Selim ile kardeşinin savaşı ve Çaldıran Savaşı arasındaki müddetin kısa olması, Venediklilerin bu iddiasının doğruluğunu göstermektedir. Cipriano Manente'ye göre; "1513'te Şehzade Ahmet, Sufi'nin (Şah İsmail) ve Halep Emiri'nin desteğiyle kurulmuş olan büyük bir ordu ile Bursa

¹⁸ Bailos ve balyoz imlaları ile de yazılan bu kelime Venedik konsolosları için kullanılsa da bazen diğerk devlet temsilcileri için de bu kavram kullanılmıştır; Şakiroğlu, M.H., (1992). Balyos, DİA, 1992, C. 5, 23-47.

¹⁹ Alberi, E. (1853). *La Relazione Degli Ambasciatori Veneti Al Senato*, V.8, Firenze: 86.

²⁰ Şamlu, V. K. (1371). *Kısâsü'l-Hakanî*, Tashih Seyyid Hasan Sâdât Nasırî, C.2, Tahrân: Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî, 44.

²¹ Hammer, J. V. (2008). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 3, İstanbul: Üçdal Neşriyat,139.

²² Hammer. *a.g.e.*, 140.

Masoumeh EKHTIARI CHAROYMAGHI
Venedik ve Safevî Kaynakları'na Göre Çaldıran Savaşı

yakınlarına geldi. Kardeşi Selim, Türk ve Tatarlardan oluşan ordusuyla Şehzade Ahmet'e karşı savaştı. Şehzade Ahmet, attan düşüp yakalanıp boğduruldu" olarak ifade edilmektedir.²³

Doglioni ise ; " Şehzade Ahmed'in oğlu olan Şehzade Murat, Sûfi'nin (Şah İsmail) yanına İran'a kaçtı ve Sûfi onu çok iyi karşıladı. Hatta, kızını Murat'a verip onu Ustaclu'nun kumandanlığında tahtı ve tacı alması için gönderdi." olarak değerlendirmektedir²⁴. Sanuto Marino'nun 1514 Eylül'de notlarında da bulunan Kıbrıs'tan gönderdiği mektupta Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'in sarayına elçi gönderip Şehzade Ahmet'in oğlu Şehzade Murat'ı iade etmesini istediğini yazmıştır. Şah İsmail, Şehzade Murat'ı çağırıp bu konu hakkındaki fikrini sormuştur. Şehzade Murat da; 'Selim, babama ne yaptıysa aynısını bana da yapacaktır', demiş ve gitmekten sakınmıştır. Şah İsmail de elçinin iki kulağı ve burnunu kesmiştir.²⁵

Uzun bir süre Osmanlı sarayında tutsak olan Antonio Menavino, Şah İsmail'in Şehzade Ahmet'in oğlu Şehzade Murat'ın, Selim'den intikam ve tahtı alması için 30.000 süvariye onun emrine verdiğini belirtmektedir. Zira, "tahtın varisi olan Şehzade Ahmet'i ortadan kaldırmak için harekete geçmişti. Şehzade Ahmet, I. Selim'e karşı isyana kalkışmış, bu isyanda Şehzade Ahmet'in oğulları Şehzade Murat ve Şehzade Alâaddin, I. Selim'e karşı çıkmıştı. I. Selim, Şehzade Alâaddin'in Bursa'da halka karşı baskı yaptığını haber alınca Bursa'ya hareket etmiştir. Yenişehir'de yapılan savaşta yardım için Bursa'ya gelen Şehzade Ahmet yakalanarak yine Kapıcıbaşı Sinan Ağa'nın kemendi ile boğularak öldürüldü."²⁶ Şah İsmail'in "Selim'den intikam alıp babanın hükûmetini geri alman için bu ordu emrin altındadır." sözünden hareketle Murat da emrine verilen orduyla Anadolu'ya hareket etmişti. Yavuz Sultan Selim, bu durumu görünce, büyük bir ordu hazırlığına başladı.²⁷ Bütün bu keşmekeş sonunda 23 Ağustos 1514'te Çaldıran Savaşı meydana geldi.

²³ Manente, C. (1567). *Delle Historie Di Ciprian Manente da Orvieto*, Vinegia: Appresso Gabriel Giolito De Ferrari, 1567, C. 2, s. 189.

²⁴Doglioni, G.N. (1622). *Compendio Historico Universale Di tutte le Cosenotabile Successenelmondo, Dal Principio Della Sua Creation Finhora*, Venetia: appressonicolomisserini, 83.

²⁵ Sanuto, M. a.g.e, 86.

²⁶ Eroğlu, H. (2003). "Osmanlı'ya Karşı Savaşan Osmanlı Şehzadesi: Şehzade Ahmet'in Oğlu Şehzade Kasım 907/1501-924/1518", OTAM Sayı: 13, Ankara,227-236.

²⁷ Menavino, A. (1551). *I Costumi Et La Vita De Turchi*, Fiorenza: Appresso Lorenzo Torrenti,177.

Venedik Kaynaklarında Çaldıran Savaşı

İki büyük devlet arasında gerçekleşen Çaldıran Savaşı, o zamanın Venedik kaynaklarında geniş yer bulmuş ve büyük yazarlar bu savaş hakkında kitaplar yazmışlardır. Giovanni Tomaso Minadoi (1594), *Historia della Guerra fra Turchi et Persiani, Türkler ve İranlılar'ın Savaşı*'' adlı eserinde Çaldıran Ovası'nın orada Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail'in savaşmasından dolayı meşhur olduğunu yazmaktadır.²⁸ *Ismael et Tamas re di Persia* adlı eserinde Safevîlerin şecerelerini anlatan Theodoro Spandugino Şah İsmail'in Haydar'dan doğduğunu söyler. Ona göre Türklerin babası olan Yavuz Sultan Selim, Çaldıran (Tebriz ile Hoy bölgesi arasındadır) Savaşı'nda Şah İsmail'i yenip meşhur olan kişidir. Ayrıca yazar, bu eserinde savaş günü yaralanıp kaçan İsmail'in bu hareketini o güne dek Safevîlerin hiç âşinâ olmadıkları güçlü sesi ve Türklerin cesareti olarak yorumlamaktadır.²⁹

X. Papa Leon'un yardımcısı olan ve Papa'nın şarktaki farklı diplomatlarla yazışmalarından haberdar olan Paolo Giovio ise kitabında savaş ile ilgili şöyle bir ifade kullanmaktadır: "*Sultân Selîm, kardeşi Sultân Ahmed'e yardım eden herkesten intikam alarak Macar Kralı ile sulh anlaşması yapıp babası Beyazıt'ın Venediklilerle yaptığı barış anlaşmasını teyit ettikten sonra 1514'te 200.000 kişi ile Şah İsmail ile savaşmaya gitti.*"³⁰

Uzun bir süre Osmanlı sarayında esir olan ve Çaldıran Savaşı'na Osmanlı ordusuyla katılan Antonio Menavino, Şehzade Murat'ın, ebeveyninin intikamını almak için Anadolu'dan geçerek birçok yeri aldığını Yavuz Sultan Selim'e haber verdiklerini yazmaktadır. Bu durum karşısında Yavuz Sultan Selim'in sinirlenip Şehzadeyi, babasını öldürdüğü iple boğacağına yemin edip bütün valilerine yirmi gün içinde Anadolu'da toplanmaları için emir göndermişti. Ayrıca Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'ya iki kat askerle Anadolu'da bulunmasını emretti. Nihayet, otuz bin Piyade Bölüğü ile yola çıktı. Bununla beraber Rumeli bölgesinde öşür vergisi ödeyenlerin, üç yıllık vergilerini ödemelerini emretti. İki

---

²⁸ Minado, G. T. (1594). *Historia Della Guerra Fraturchi Et Persiani*, Venetia: Appresso Andrea MuschioeBarezzo Barezzi, 64.

²⁹ Spandugino, T. (1600). *Vita di Sach Ismael Et Tamas Re Di Persia Chiamati Soffi*, in *Historia universal dell'origine T Guerre Et Imperio De Turchi di Sansovino*, Venetia: Presso Alessandro di Vecchi., 132.

³⁰ Giovio, P. (1541). *Commentary Delle cose De Turchi*, Venetia: In casa De Figlioli Di Aldo., 19.

yüz Piriñ topunu ise at arabası ile yüz demir topu da develere yükleyerek ordusuyla yola çıkıttı. Ordunun maddî ihtiyaçlarını da temin ederek orduya İran'ın bütün ganimetlerini vereceğini vadetti. Yavuz Sultan Selim'in sefere çıkma haberini duyan Şehzade Murat, ekili tarlaları Şah İsmail'in emriyle yakıp İran Sınırı'na çekildi. Fırat Nehri'ni geçerek Şah İsmail'in büyük ordusunun ona yardım edeceği yerde karargâhını kurdu. Yavuz Sultan Selim iki Beylerbeyi'ni Şehzade Murat'la savaşmaları için gönderip kendisi Sivas'a gitti. Piyadeleri arkasına alarak kendilerini kollamalarını istemişti. Büyük savaş günü, büyük sultan Fırat Nehri'ne varmış ve Şehzade Murat'ın köprüyü tahrip ettiğini görmüştü. Sultan Selim, Şehzade Murat'ın doksan bin kişi ile dağlık bölgede ordugâhını kurduğunu anlayıp bütün topları Fırat Nehri'nin kenarına yerleştirdi. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in orada mı yoksa İran'da ordu hazırlamakla mı meşgul olduğundan emin değildi. Türk Sultanı (Selim) ordusunun nehirden geçememesinden endişe ediyordu. Bu sebeple köprü inşa etmeye başladı. Köprüyü yaptıktan sonra, önce Rumeli Beylerbeyi, sonra Anadolu Beylerbeyi ordularıyla köprüden geçti. Sultan ise köprüden bir gün sonra geçmeye karar verdi. Ayrıca savaşta hazır olanlara yapılan gerekli ödemeye ilaveten savaş ganimetlerinden de vereceğini vadetti. Bu sebeple bu sefere çok kişi katıldı.³¹

Tebriz'de olan Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'in sefer haberini aldığıında ordusu Horasan'da olduğu için yeni bir ordu hazırlamaya başladı. Süratle Muhammed Han Ustaclu ve Saropire gibi iki büyük komutanını Diyarbakır'a gönderdi. Orada yirmi bine yakın asker toplayıp Fırat Nehri'ne doğru hareket ettiler. Yavuz Sultan Selim'in büyük bir ordu ile orada olduğunu duyduklarında, kendilerinde onla savaşacak güç göremeyip Hoy Şehri'ne doğru yola çıktılar. Ve orada Çaldıran Ovası'nda karargâhlarını kurdular ve Şah İsmail de onlara katıldı. Sonra, Hoy'dan Tebriz'e daha çok asker toplamak için geri dönmüştür. Çaldıran 'da kalan iki Beylerbeyi Osmanlı ordusunun yaklaştığını görünce, onlara hücum etmeye karar verdiler. Şah İsmail'in iki beylerbeyi komutası altındaki orduyu Hoy'a göndermesinin sebebi Osmanlı ordusunu oyalayıp kendisinin ordu toplamak için zaman kazanmak istemesidir.

Marino Santano, eserinde; Yavuz Sultan Selim'in, Sûfi'nin (Şah İsmail) ülkesinin hududuna varıp ona çok zarar verdiğini yazıyor. Sûfi, bu haberi duyduğunda

³¹ Menavino, *a.g.e.*, 177; Sansovino, *a.g.e.*, 26.

ordu toplamış ve bizzat savaşa katılmıştır. İki büyük kumandanını silahlı süvarilerle savaşa gönderdi. Bu ordu on gün sonra Han'ın (Yavuz Sultan Selim) ordusu ile karşı karşıya geldi. Yavuz Sultan Selim'in ordusunun 200.000 ya da 300.000 olduğu tahmin ediliyor. Savaşta bizzat bulunan Menavino rakamı üç yüz bin olarak zikreder ama çoğu 'tarihçi'ye göre 200.000'dir. şah İsmail'in ordusunun ise yirmi bin ve doksan bin arasında olduğunu söylemektedir.

Venedik tarihçileri'nin çoğu şah İsmail'in ordusunun iki kısma bölündüğünü yazmaktadır. Bu iki kısma ayrılan ordu sırayla savaştı. Sanoto'ya göre şah İsmail'in bu ordusunun sayısı 73.000 idi. Menavino, şehzade Murat'ın şah İsmail'in ordusunda bulunduğu bilgisini verirken, diğer tarihçiler bu konuda sessiz kalmışlardır. Sadece, Sanoto kitabında, Sûfi'nin (şah İsmail), kendi kumandanlarını çok fazla askerle sınıra gönderdiğini yazmaktadır. Sanoto ise, daha önce zikredilen şehzade Murat'ın şah İsmail'in emriyle Anadolu'da bazı yerleri aldığını, geri döndüğünde ise ekili tarlaları yaktığından sadece üstü kapalı bir şekilde bahsederken isim vermemektedir. Giovio'nun eserine göre sonunda savaştan kaçmak imkânsız olduğundan, iki taraf savaş pozisyonu almıştır. O gün Selim'in seksen bin süvarisi vardı. Sağ cenah taraf Hasan Paşa, sol cenah taraf ise Sinan Paşa komutası altındaydı. (Giovio eserinde bir yerde Sinan Paşa'yı Osmanlı Ordusu'nun sol cenahının, başka bir yerde ise sağ cenahın kumandanı olarak zikrediyor.) Ordunun ön safları paralı asker olan ve savaş ganimetleri için savaşa katılan akıncılardan oluşmuştu. Orta tarafta ise piyade 'Azaplar' yer alıyordu. Azaplar'dan sonra topçular düz bir hatta sıralanmıştır ve dört bin süvari bunları korumakla görevlendirilmışti. Yeniçeriler ise ikişer olarak bu topların etrafını çevrelemışti.³²

Giovio, şah İsmail'in Çaldıran'da bulunan Yavuz Sultan Selim'in karşısına, dünyada benzeri olmayan süvarileriyle çıktığını yazarken topu ve piyade ordusunun olmadığını bildirmektedir. şah İsmail ordusunu ikiye böldü. Bir bölümünü Ustaclu komutasına verdi, diğerinin komutasını ise kendi üstlendi.³³ Sûfi (şah İsmail), çok az askerle savaşa gelmiş ve bütün ümidini Çaldıran'a gelen on iki bin süvarisine bağlamıştı.³⁴ Yavuz Sultan Selim, şah İsmail'in süvari ordusuyla karşı karşıya geldi. Dikkat çeken şu ki Venedik kaynaklarında Ustaclu

---

³² Giovio, P. (1654). *De Fattiillustri Di selim İmperador De Turchi (In Historia Universale ...Di Sansovino)*, Venetia: Presso Sebastiano Combi., 323.

³³ Giovio, P., *Commentary Delle cose De Turchi*, 19.

³⁴ Spandugino, T., *A.g.e.*, s. 132.

kabilesinden Çaldıran Savaşı'nda bulunan Muhammed Han Ustaclu ve Sarıpire gibi iki kumandanı birbirine karıştırıldığı ve kimden bahsedildiği belli değildir. Sanoto'nun eserine göre Osmanlı ordusunun savaş pozisyonu şöyledir: *"Yavuz Sultan Selim, ordusunu üç kısma böldü. Sağ tarafın kumandanlığını Rumeli Beylerbeyi'ne ve sol tarafın kumandanlığını Anadolu Beylerbeyi Arnavut Sinan Paşa'ya vermiştir. Sultan, maiyetiyle birlikte ordunun ortasında saf tuttu.*³⁵

Şah İsmail hiddet ve şiddetle Osmanlı ordusunun sağ tarafına hücum edip Hasan Paşa'yı öldürdü. Diğer taraftan Muhammed Han Ustaclu'nun bölüğü de Osmanlı topraklarından ağır bir darbe aldı. Bunun sebebi de ordusunun geç ricat etmesidir. Ustaclu'nun bölüğü Sinan Paşa'nın hücumuna maruz kalarak Muhammed Han Ustaclu kendisine isabet eden top güllesiyle ölmüştü.³⁶ Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın kumanda ettiği ordunun ise Safevî ordusundan ağır bir darbe aldığını gören Sinan Paşa'nın askerleri korktukları için köprüden nehre atlayarak geri çekilmek istemişlerdi.³⁷

Sinan Paşa vaziyeti böyle görünce Yavuz Sultan Selim'in yanına gidip şu taktiği önermişti: *"Taktik şuydu; toprakları geriye taşınacak ve bu sırada Sinan Paşa Safevî ordusuna hücum ederek onların karşısında kaybetmiş izlenimini verip geri çekilecekti".* Bunu gören Safevî ordusu bunları takip edecek, Osmanlı ordusunun kenara çekilmesiyle toprakları ateşlenecek ve Safevî ordusu hezimet uğrayacaktı. Sultan, bu planı kabul etti. Savaş başladığı zaman Safevî ordusuna yakın olan Sinan Paşa, birdenbire geri çekildi. Sinan Paşa'nın taktiğinden haberdar olmayan Yeniçeriler Sinan Paşa'nın kaybettiğini sanarak ona yardım için emir almadan Safevî Ordusu'na hücum etmişlerdi.³⁸ Bu sırada Safevî süvarileri Osmanlı topraklarına çok yaklaşmış ve atılan toprakları atları ürküttüğü için atlar topraklara doğru koşmaya başlamıştı. Bu süvarilerin komutanı Ustaclu Muhammed Han öldüğü için ne yapacağını bilmeyen süvariler, toprakları hücum ettiler. Bunların bir kısmı zırhlarının ağırlığı ve atların terlemesinden dolayı atlardan düşüp öldürmüşlerdi. Diğer bir kısmı ise atlarıyla nehre düşüp boğulmuşlardı.³⁹ Ama buna rağmen süvarilerin bir kısmı toprakları koruyan Azapların yetersiz

³⁵ Sanoto, a.g.e., 47.

³⁶ Giovinio, P., *De Fattillustri Di selim Imperador De Turchi (In Historia Universale ...Di Sansovino)*, 323.

³⁷ Menavino, a.g.e., 177.

³⁸ Sanoto, a.g.e., 48.

³⁹ Giovinio, P., *De Fattillustri Di selim Imperador De Turchi (in historia universale... di Sansovino)*, 323; *Commentary Delle cose De Turchi*, 60.

kalmasından dolayı toplara ulaşmış ve bunu gören Sultan, topların ateş edilmesi emrini vermiştir. Sultan'a, plandan haberi olmayan ve Sinan Paşa'ya yardım etmek için Safevî ordusunun içine girerek savaşan yeniçerilerin olması sebebiyle bu planın yapılmaması söylendi. Yavuz Sultan Selim ise, bunu kabul etmeyip topların ateş etmesi emrini verdi. İki ordudan çok fazla asker asker öldü.⁴⁰

Bu esnada şah İsmail, tüfek mermisiyle sol omuzundan yaralandı. Yarasını kontrol etmek için savaş meydanının dışına ıktı. Venedikli tarihçi Doglioni ve Spandugino'ya göre şah İsmail'in yaralanması şüphesiz Yavuz Sultan Selim'in faydasınaydı. Çünkü şah İsmail Safevî'nin yaralandığını gören askerler şah İsmail gibi savaş meydanını terk etmişlerdi. Böylece kesin olan zaferi geri tepmişlerdi. şah'ın ciddi yarası olmadığı belli olunca ve kurşunun sadece zırhına zarar verdiği anlaşılınca, şah meydana dönmeye karar verdi. Ama Ustaclu'nun ölüm haberini aldı. Buna ilaveten yeni yaralandığı için şah, yarasının ciddi olmadığını dşndyordu. Buna rağmen devlet erkânı yarasının ciddî olabileceğini düşündüğü için, savaş meydanını terk etmesi gerektiğini söyledi.⁴¹

şah İsmail, kaçışının firar sayılmaması için dörtgen hlinde ve çok yavaş bir şekilde geri çekilip Tebriz'e doğru yola ıktı. Tebriz halkına şehrin kapılarını Türklere açmalarını ve Osmanlı ordusunun şehre hasar vermemesi için gereksiz mukavemete girmemelerini emredip Hamedan'a doğru hareket etti. Osmanlı ordusu da onu takip etmekten yorulduğu için takibi bıraktı.⁴² Türkler savaşı kazandılar ve Tebriz halkı Osmanlı sultanını karşıladı. Osmanlı ordusu halktan hiçbir mukavemetle karşılaşmadan şehre girdi. şehre girdiklerinde altın işlemeli çadırlar, pamuklu ve değerli ipekli kumaşlar ve kocalarını bekleyen necp kadınlara dokunmadılar. Yavuz Sultan Selim, bu savaşta otuz bin askerini kaybetti.⁴³ Savaşta bulunan Menavino şöyle devam eder: Safevî Ordusu, Osmanlı ordusunun yaklaştığını gördüğünde, mutlu oldu ve şiddetli bir şekilde saldırdı. Gece olunca Safevî ordusu, zaafını anlayınca firar etti. Türk ordusu det üzere let ve edevtla gece hareket etmezdi. Bu sebeple Yavuz Sultan Selim, top ve çadırları bırakarak Tebriz'i yağmalamak için süvarileriyle birlikte yola çıktı. şehre girdi ve halk, savaşı kaybettiklerini bildiği için sknetle Yavuz Sultan Selim'i karşıladı.

⁴⁰ Sanoto, *a.g.e.*, 48.

⁴¹ Doglioni, G.N. *a.g.e.*, 83; Spandugino, T. *a.g.e.*, 134.

⁴² Giovio. *De Fattiillustri Di Selim İmperador De Turchi (in historia universale ...di Sansovino)*, 323.

⁴³ Giovio. *Commentary Delle cose De Turchi*, 60.

Sabahleyin akıllıca davranarak on bin Safevî askeri Osmanlı ordusuna mukavemet etmek için onların karşısına çıktı. Plana göre eğer savaş başlarsa, onlar mağlup gibi davranacak ve geri kalan otuz beş kişilik ordu arkadan Türklere saldıracaktı. Sabah vakti, Yavuz Sultan Selim, karşısında on bin kişilik Safevî askerlerini gördüğü zaman süratle saldırı emrini verdi. Safevî askerleri savaştan önce yapılan plan göre firar ettileri ve Osmanlılar'da Safevî ordusunun planını anlamadıklarından aldanıp onları takip etmişlerdi. Takibe küçük bir nehre varana kadar devam ettikten sonra yoruldukları için geri dönmüşlerdi. Safevî Ordusunun amacı gece gizlice şehre girerek padişaha ait olan hazineyi almaktı. Şah'ın ordusu Tebriz'e yaklaşıncı Yavuz Sultan Selim'e Safevî ordularının Osmanlı piyadelerini mağlup edip topları da aldıkları haberi geldi. Yavuz Sultan Selim, bu haberi duyunca Şah'tan ganimet olarak aldığı hazineleri korumak için onları ordunun arka tarafına yolladı. Bu esnada firari Safevîleri takip eden Osmanlı ordusu geri dönüp başka bir grubun kendisini takip ettiğini gördü. Çetin bir muharebe başladı. Menavino göre "Türkler çok kötü bir savaş pozisyonu aldıkları için sancak yere düşünce de firar ettiler". Yavuz Sultan Selim bu durumu görünce, kendisi de dağılan ordusunu toplamak için kaleskaya (fayton çeşiti)⁴⁴ binip Amasya'ya doğru yola çıktı. Firar edemeyen Türkler, arkalarında kalan köprüyü Safevî ordusu kendilerini takip etmesin diye tahrip ettiler. Tam bir fetih sarhoşluğu ve mutlulukla geri döndüler ama çok sayıda askerlerini de kaybettiler.⁴⁵

Başka bir kaynak ise Çaldıran Savaşı'nı şu şekilde anlatır⁴⁶:

"Yavuz Sultan Selim, devlet erkânına savaşa hazırlanmaları için ferma göndermişti. Bu esnada Sûfi (Şah İsmail), muhaliflerini mağlup etmiş sonra bütün ülkeye ferman göndererek Yavuz Sultan Selim'le savaşmak için büyük bir ordu toplamıştır Yavuz Sultan Selim, vezirleriyle konuşarak iki dağ arasında bulunan uygun bir muntıkaya geri çekilmiştir. Yavuz Sultan Selim birkaç gün sonra devlet erkânıyla yeniden toplamış ve vezirleri sultana buldukları yerin çöl olduğunu ve İstanbul'a dönmekten başka çare olmadığını söylemişler. Sultan çok üzülmedi ama bu duruma rağmen herkese fetih mektubu gönderip iki büyük ülkenin anahtarına sahip olduğunu, şimdi de İstanbul'a geri dönmenin sözlerine

⁴⁴<https://lehci.cagdasozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-8014.html>

⁴⁵ Menavino, a.g.e., 178.

⁴⁶ Sanoto, a.g.e., 48.

zıt olduğunu söyledi. Sultan, müşavirlerine hakaret ederek onları huzurundan kovdu ve Sinan Paşa'yı yanına çağırđı. Sinan Paşa, Sultan'ın sözlerini teyit ederek payitaht dönmek utanç sebebidir. Diğer bir taraftan İnan'a da dönmek olmaz. Zira ordu a. Bence Amasya'ya kendi huddumuza gidelim ve yeniden bir kuvvet alalım görelim ne olacak" demiştir. Bu fikir Sultan'ın hoşuna gitti ve ona göre hareket etti. Amasya'ya vardıklarında sultan, danışmanlarından birini öldürmek istedi. Yeniçeriler bunu duyunca çok üzüldüler ve İstanbul'a doğru yola ıktılar. Sultan ise az bir askerle Amasya'da kaldı.

Sanoto, Çaldıran Savaşı'nı anlattığı eserinde bu duruma işaret ederek şöyle bir ifade kullanmaktadır⁴⁷:

"Eğer Sfi (şh İsmil) yaşıyorsa, İnan'ın farklı eyaletlerinden büyük bir ordu toplayabilir. Örneğin, Kirman, Herat, Sri, Gilan, Erdebil, şırvan özelikle şıraz'dan hatta Lahican ve Sari'den de rahatlıkla ordu toplayabilir. Horasan bölgesini de yeni fethettiği için belki oradan asker toplayamayabilir. Gürcüler de Türklere düşman olduğu için ona yardım edebilirler. Baktığımız zaman büyük bir ordu toplayabilir. Zira herkes onu istiyor".

Sultan, Amasya'ya doğru yola çıkıp Fırat Nehri'nden geçerken, ordusunun üçte ikisi Gürcüler'in saldırısına uğradı ve on beş bin askeri öldü.⁴⁸ Araştırılan kaynaklara göre savaşın sonucu şöyle açıklanabilir: şh İsmail'in yaralanması, kendisinin savaş meydanından kaçışı ve Kızılbaşların Osmanlı ateşine maruz kalmaları firar etmelerine sebep olmuştur. şh İsmail'in emriyle Tebrizliler hiç direnmeden şehri Yavuz Sultan Selim'e teslim etmiştir. Bu esnada şh İsmail, ordu toplamaya başlayıp Kızılbaşlar da savaşı devam ettirdiler. şh İsmail'in ordu toplama haberi Yavuz Sultan Selim'i endişelendirip devlet erkânıyla meşveret ederek erzak azlığı, hastalık ve kiş mevsiminin yaklaşması sebebiyle Tebriz'i terk etme kararı aldılar. Tebriz'i bu şekilde hızlı terk etmelerinin, Sinan Paşa'nın önerisiyle, mağlubiyet olarak algılanmaması için İstanbul yerine Amasya'ya gittiler. Dönüş yolunda da Gürcüler'in saldırısına maruz kalarak çok fazla kayıp verdiler. Bu sıkıntılar Yeniçerilerin Yavuz Sultan Selim'e muhalefet etmelerine sebep olduğu için Yavuz Sultan Selim askerlerinin çoğunu serbest bıraktı.

⁴⁷ a.g.e., 221 (November, 1514).

⁴⁸ a.g.e., 244.

Berchet'e göre Çaldıran Savaşı, Safeviler'e Osmanlı sınırında güvende olmak için askerî açıdan güçlü olmaktan başka çare olmadığını gösterdi. Osmanlının, Timurlular, Akkoyunlular, Safevîler, Afşarlar ve Kaçar Hanedanlıkları ile yaptığı savaşlar bunun delilidir. 1517'de Yavuz Sultan Selim, Mısır Sultanı Kansugavri'nin Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'e yardım etmesi sebebiyle, Mısır'a karşı sefere çıktı. Halep, Şam ve Suriye'de kontrol ettikleri diğer bölgeleri ve Mısır'ı fethetmişti.⁴⁹ Selim'in bu fethinden sonra X. Papa Leon, çok korkmuştu. Bu sebeple önce bir heyet topladı ve Yavuz Sultan Selim'in gönderdiği fetih mektubunu herkesin önünde okuttu. Papa: "Hristiyanlığın başına gelen bu kötü hadise sebebiyle geceleri uyumamamız, dinimizi nasıl müdafaa edeceğimizi düşünmemiz ve bütün Hristiyan Krallarının birleşmesi gerektiğini" söyledi.⁵⁰ Papa, Türk tehlikesini anlatmak için İspanya, Fransa, İsviçre, Portekiz, Floranca ve Cenova'da elçiler gönderdi.⁵¹

Safevî Kaynaklarında Çaldıran Savaşı

Safevîler'in Çaldıran'da mağlup olmasına rağmen çoğu Safevî ile ilgili kaynaklarda bu savaş hakkında doğru bilgi bulmak mümkündür. Bu durumun en önemli sebebi, Şah İsmail'in bu yenilgiden intikam alma hissini diri tutmak istemesidir. Hatta bir oğlunun adını kısas manasına gelen İlka Mirza koymuştur.⁵² Bazı kaynaklar, savaşın şerhini tafsilatlı anlatmıştır. Bazıları ise bir hülasa olarak değinmiştir. Safevî Dönemi'ne âit kaynaklarda Çaldıran Savaşı'na dâir mufassal kaynaklar önemli yer tutmaktadır. Şah Tahmasb zamanında yazılan *Ahsenü't-Tevârih*, Çaldıran Savaşı hakkında güvenilir bilgiler içermektedir. Bu eserin mühim olmasının sebebi, kitabın yazarının Şah Tahmasb'ın en yakınlarından birisi olmasıdır. Çaldıran hakkında önemli bilgiler veren bir diğer eser olan *Âlem-ârâ-yı Safevî*, Şah İsmail dönemini ve savaşın bütün sebeplerini detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Diğer eserlerden biri olan *Habîbüs-Siyer*'in dördüncü cildi Şah İsmail hakkındadır. Bu eser, 'Şah İsmail Dönemi' hakkındaki en eski kaynaktır. *Cihângûşâ-yı Hakanî*, çok ayrıntılı bir şekilde Şah İsmail ve atalarının hayatını anlatan bir eserdir. Bu kaynak, çoğu yerde *Habîbüs-Siyer*'den alıntı yapmış, bazı yerlerde ise kelime kelime aynı bilgileri

⁴⁹ Berchet, G. *La Repubblica di Venezia e La Persia*, 69.

⁵⁰ Sanoto, a.g.e., 210 (November, 1514).

⁵¹ Galletti, M. (2005). *Undipintodellabattaglia Di Caldiran In Sicilia*, kervan: rivista internazionale di studi Afroasiatici, luglio, No. 2, 23.

⁵² Felsefi, N. (1332). *Ceng-i Çaldıran*, Tahran: Çâphâne-i Dânişgâh, 119.

kullanmıştır. *Âlem-ârâ-yı Emînî* döneme dâir bilgi veren bir diğer kaynaktır. Akkoyunlu Sultan Yakup'un vefatından sonra telif edilip oğlu Baysungur'a takdim edilmiştir. şah İsmail, 'Irak-ı Acem' bölgesini ele geçirdikten sonra bu kitabın yazarı Honcî mutaassıp bir Sünnî olduğu için Özbekler'e kaçmış ve kitabında şah İsmail'in ecdadına ağır küfürler etmiştir.⁵³

Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*'te; Ustaclu Muhammed Han ve Nûr Ali Halife Osmanlı, karargâhnın kurmadan evvel onlara gece âni bir baskın yapılıp işlerinin bitirilmesini şah İsmail'e teklif etmişti. Ancak Durmuş Han şamlu, Osmanlı'nın karargâhnını kurup, ordusunun toparlandıktan sonra savaşılmasını istemişti. şah, Durmuş Han'ın teklifini beğenip kabul etti. Yavuz Sultan Selim, ordusunu savaş için hazırlayıp ordusunun önüne on iki bin yeniçeriyi yerleştirdi. Yavuz Sultan Selim, ordunun sağ ve sol tarafını Sinan Paşa, Mustafa Paşa, Ferhat Paşa, Karaca Paşa ve Dulkadiroğlu Ali Bey'e teslim etmişti. Malkoçoğlu'nu okçuların başı yapmış ve 100.000 kişiyi de savaş meydanına göndermişti. şah İsmail de sağ cenahı Durmuş Han şamlu, Halil Sultân Dulkadir Lala Hüseyin Bey, Nûr Ali Halife Rumlu ve Hafa Bey'e verdi. Sol tarafı ise Ustaclu Muhammed Han, Ustaclu Sultan Çayan ve Diyarbakır ordusuna verdi. Emîr Abdülbâkî, Seyyid Muhammed Komone ve Emîr Seyyid şerîf'in ordunun merkezinde yer almalarına karar verilirken Saropiri Kurçıbaşı, okçubaşı olmuştu. Savaşın başlamasıyla Osmanlı ordusunun Sinan Paşa'nın komutasındaki sol tarafı, şah İsmail'in ordusuna mağlup oldu. Osmanlı'nın sağ tarafını yok eden Ustaclu Muhammed Han ise top güllesinin kendisine isabet etmesiyle öldü. Durumu bu şekilde gören Osmanlı Ordusu hiddetlenip Kızılbaşlar'ın sol tarafını mağlup etti. şah İsmail, yedi defa Osmanlı toplarına hücum ederek topların zincirlerini kopardı. şah'ın etrafını üç yüz Osmanlı askeri kuşattı ve şah'ın atı zemin ıslak olduğu için çamura saplandı. şah da Ustaclu'nun Hızır adındaki atıyla savaş meydanından kaçtı. Osmanlı askerleri Sultan Ali Mirza Afşar'ı, şah İsmail sanıp yakalamışlardı. Yavuz Sultan Selim ise Kızılbaşlar'ın takip edilmemesi ve ganimet toplanmamasını emretti. Zira bu bir taktik olabilir ve Safevîler tekrar saldırabilirdi; ama gece olduğu zaman Kızılbaş ordusundan bir eser kalmadığı anlaşılınca ganimet toplamaya başlandı. Bu savaşta şah İsmail'in önde gelen kumandanlarından Han Muhammed Ustaclu, Saropir Kurçıbaşı, Hüseyin Bey Lala, Emir Abdülbâkî, Seyyid Muhammed Komone ve Emir Seyyid şerîf öldürüldü. Safevîler'den iki bin ölü, Osmanlılardan ise üç bin ölü vardı. şah

⁵³ Sevâkıb, C. (1380). *Târîh Niğâri-i Asr-ı Safeviyye ve şenaht-ı Menâbi ve Meâluz*, şiraz: Nevîd-i şiraz,30-50.

İsmail, Dergezin'e kaçmış, Tebriz'e giden Yavuz Sultan Selim'i ise Tebriz eşrafı karşılamıştı. Sekiz gün sonra Şah İsmail'in tekrar saldırmasından endişe eden Yavuz Sultan Selim, Amasya'ya doğru yola çıkmıştı. Şah İsmail de Tebriz'e geri döndü.⁵⁴

Âlem-ârâ-yı Safevî, Şah İsmail'in kumandanlarının savaşı başlatma konusunda farklı düşüncelerine yer vermiştir. Durmuş Han Şamlu'nun fikrinin ağır bastığını söylemiştir. Yavuz Sultan Selim, savaştan evvel top kullanmayacağına dâir yemin etmişse de ordusunun mağlup olmaya başladığını görünce, bu sözünü bozmuştur.⁵⁵

Topların atışından 20.000 Türk askeri ve 7000 Kızılbaş Safevî askeri toprağa düştü. *Âlem-ârâ-yı Safevî*'nin yazarı Şah İsmail'in mağlubiyetinin, Kızılbaşların Şiî akîdenin dışına çıkmalarına engel olduğunu yazmıştır. Zira Kızılbaşlar, Şah İsmail'e Hazret-i Ali gözüyle bakıyor, Ona Hazret-i Ali'nin lâkabı olan "Rûyînten" diye hitap ediyorlar⁵⁶ ve onu yenilmez biri sanıyorlardı. Bu mağlubiyet, düşüncelerinin yanlış olduğunu göstermiştir. Yazar, devamında Şah İsmail'in Sarap Şehri'nden Tebriz'e hareket ettiğini bilen Sultan Yavuz Sultan Selim'in, ordunun erzakının az olması ve Şah İsmail'in intikam hissini anladığından Tebriz'den Osmanlı topraklarına doğru yola çıktığını bildirmektedir.⁵⁷

Çaldıran Savaşı hakkında yazılan çağdaş eserlerden 'Çaldıran Savaşı'nın yazarı Nusretullah Felsefi, bu savaş hakkında yukarıdaki kaynaklarla aynı doğrultuda bilgi vermektedir. Buna göre savaşın başlangıcında Saropire Kurçbaşı ve yanındakiler, Osmanlı ordusunun en ön safında yer alan askerlerle çarpışıp mağlup oldu. Sonra, Şah İsmail, sağ tarafta bulunan Kızılbaş ordusunun önde gelenleri ile Osmanlı ordusunun sol tarafına saldırdı. Şah, Han Muhammed Ustaclu'ya Diyarbakır ordusuyla Osmanlı ordusunun sağ tarafına saldırma emri verdi. Sonra, Safevî Şah'ı süratle saldırdığından Osmanlı ordusunun azaplarını yok edince Osmanlı topları sol tarafta yetersiz kaldı. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa kumandasında bulunan Rumeli süvarileri geri çekilse de Hasan Paşa

⁵⁴ Rûmlû, a.g.e., 194-197.

⁵⁵ Vâle İsfahânî, M. Y. (1372). *Hold-i Berîn*, tashih eden: Mir Haşim Muhaddis, Tahran: Bonyad-ı Mokufat-ı Doktor Mahmut-ı Afşar,239.

⁵⁶ *Âlem-ârâ-yı Safevî*. (1350). Tashih: Yedullah Şükri, Tahran: Bünyad-ı Ferheng-i İran, 492.

⁵⁷ a.g.e.,503.

öldürüldü. Şah İsmail, Rumeli süvarilerini takip ettiği için asıl hedefi olan Sultan'ın muhafızları ve piyade yeniçerilerle savaşamadı. Eğer, Han Muhammed Ustaclu, Sinan Paşa ve Osmanlı ordusunun sol tarafını yenseydi, Osmanlı ordusu mağlup olurdu.⁵⁸

Han Muhammed Ustaclu'nun çekilmesi, ölümüne sebep oldu ve Sinan Paşa, komutası altında bulunan 'Azaplara' topları ateşleme emri verdi. Neticede Han Muhammed Ustaclu ve askerlerinin birçoğu öldü. Han Muhammed Ustaclu'nun ölmesi Yavuz Sultan Selim ordusunu sağ taraftan rahatlattı. Akabinde, Şah'ın ordusuna saldırdı ve yeniçerilere de ateş emri verdi. Böylece Kızılbaşların çoğu cansız bir şekilde toprağa düştü.⁵⁹ Şah İsmail, cesaretle tek başına toplara hücum ederek topları ateş edemez hale getirdi. Şah, Osmanlı ordusunun ortasında mahsur kalıp atı çamura saplandı. Yiğitlikle kendisini kurtardı. Hatta, Mirza Sultan Ali Afşar adında birini Şah'a benzetip yakalamışlardı. Sinan Paşa, Safevî ordusunun mağlubiyetinden emin olduktan sonra, Osmanlı süvarilerine, henüz savaşa girmeyen Safevî süvari ve piyadelerini takip etme emri verdi. Osmanlı ordusu bunları hezimete uğrattı. Böylece Osmanlı ordusu Safevî ordusundan kalanları yağmalamaya başladı. Osmanlı ordusundan bir diğer, Han Muhammed Ustaclu'nun kalan ordusunu takip ederek çoğunu katletmişti. Bu arada Şah İsmail, savaş meydanından kaçıp canını kurtararak üç yüz askeriyle Tebriz'e doğru yola çıktı.⁶⁰

Yukarıdaki Farsça kaynaklar, 'Çaldıran Savaşı' hakkında bilgi veren eserlerdir. Ancak okunulan bu kaynaklara şöyle bir soru veya eleştiri getirilebilir; Şah İsmail'in, atı çamura saplandıktan sonra savaşmak yerine Muhammed Ustaclu'nun atına binip meydanı terk etmesinin sebebi nedir? Bu soruya zikredilen kaynaklar tatmin edici hiçbir cevap vermemektedir. Ayrıca Tebriz halkının Yavuz Sultan Selim'e hiçbir direnç göstermemesi ve hatta şehrin eşrafının Yavuz Sultan Selim'i karşılamasının sebebi hakkında hiçbir bilgi sunmuyor. Buna binâen Yavuz Sultan Selim'in erzak azlığı ve Şah'ın intikam alma korkusundan şehri terk ettiği bilgisi mantıklı gelmemektedir. Dahası bu Farsça kaynaklar bunun hakkında yeterli malumat vermemektedir. Ayrıca, Osmanlı ordusunun düzeni hakkında fazla bilgi verilmemesi bu kaynaklara yöneltilen tenkitlerdir.

SONUÇ

⁵⁸ Felsefi, *a.g.e.*, 51.

⁵⁹ *a.g.e.*, 54.

⁶⁰ *a.g.e.*, 56.

Venedik kaynakları, İran kaynaklarıyla birlikte Kızılbaşların yiğitliğini öve öve göklere çıkarmaktadır. Şah İsmail'in yaralanması ve Osmanlı'nın toplara sahip olmasını Safevîlerin mağlubiyetinin kesin sebebi olarak kabul etmektedir. Venedikliler savaşın başka günlerde de devam ettiğini söyleyerek Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'i erken terk etmesini erzak azlığı, Şah İsmail'in intikam alma korkusu ve Çaldıran Savaşı'ndan sonraki günlerde Osmanlı ordusunun mağlup olmasına bağlamaktadır. Türk kaynakları Yavuz Sultan Selim'in geri çekilmesini Osmanlı Ordusu'nun ona itaat etmemesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ancak hiçbir zaman Osmanlı Ordusu'nun fazla kayıp verdiğini Türk kaynakları kabul etmemektedir. Dolayısıyla Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'i erken terk etmesinin sebebi hep soru işareti olarak kalacaktır. Safevî ve Venedik kaynakları esasen birbirini teyîd ediyor ve tamamlıyor, Venedik kaynakları hakikate daha yakındır. Çaldıran Savaşı'nda hazır bulunan Venedikli Antonio Menavino, savaşı bütün çıplaklığıyla görüp savaştan sonra Venedik'e kaçmıştır. Şah İsmail'in muasırı olan yazar ve yüksek rütbeli bir devlet adamı olan Venedikli Marino Sanoto, Halep, İstanbul, Kıbrıs ve Korfu Konsolosluğu'nun bütün rapor ve mektupları, elinin altında bulunduğu için tamamıyla Çaldıran Savaşı'nı bir dizi gibi rahatlıkla tasvir etmiştir.

İran kaynaklarında ise *Ahsenü't-Tevârih*'te Şah İsmail'in Çaldıran Savaşı'nda onun ve Kızılbaşların mağlubiyet sebebi Şah İsmail'in atının çamura saplanması şeklinde geçmiştir. Aynı tarihçi, Tebriz'in Şah İsmail tarafından terk edilmesini ilâhi bir yardım olarak görmüştür. Hatta, Şah İsmail'in yaralanmasını gizleyerek ona zarar gelemeyeceğini söylerken ona "Rûyinten" sıfatı vermiştir. Dahası Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'den erken ayrılmasını korkunun ona musallat olmasından kaynaklandığını iddia etmiştir. Diğer taraftan *Alem-ârâ-yı Safevî*'nin yazarına göre Osmanlı'nın toplara sahip olması Safevîler'in yenilmesinin sebebi olarak görülmüştür. Yavuz Sultan Selim'i suçlu göstermeye çalışmasının sebebi de onun savaşta top kullanmayacağına dâir verdiği taahhütlere riayet etmemesidir. Ayrıca Safevîler, ateşli silahları kullanmayı yiğitlik ve mertliğe yakıştıramadıklarından, bunlardan istifade etmeyip savaşı kaybetmişlerdir. Buna ilaveten Tebriz'de erzakın az olması ve Yavuz Sultan Selim'in, Şah İsmail'in savaş için geri dönmesinden korktuğunu iddia ederek Tebriz'i erken terk ettiğini ifade etmiştir. Bu bakış açısıyla *Âlem-ârâ-yı Safevî*'nin yazarının Çaldıran Savaşı'na daha gerçekçi yaklaştığı görülmektedir. Hatta, İtalyan kaynaklarına

benzer görüşlere sahiptir. Hem İnan hem Venedik kaynakları Osmanlı ordusunun ölü sayısının Kızılbaşlardan daha fazla olduğunu yazmaktadır. Dahası Venediklilere göre Osmanlının kaybı on kat daha fazladır. Osmanlı Ordusu'nun sayısı 200.000 ya da 300.000 olduğu düşünöldüğünde, Osmanlının kaybının otuz bin olduğunu belirten Venedik kaynakları da mevcuttur. Dolayısıyla bu kayıp sayısını on kat fazla abartan diğere Venedik kaynaklarıyla çelişmektedir. Dolayısıyla bu sayıların sübjektif olduğu hakikatin ortaya koyulmadığı kanaati oluşmuştur.

KAYNAKÇA

- Alberi, E. (1853). La Relazione Degli Ambasciatori Veneti Al Senato, V.8, Firenze: Florans yayıncılık şirketi.,
- Âlem-ârâ-yı Safevî (1350). Tashîh Yedullah Şükrî. Tahran: Bünyad-ı Ferheng-i İnan.
- Berchet, G. (1865). La Repubblica di Venezia e La Persia, Torino: G.B. Paravia e comp.
- Cappelletti, G. (1850). Storia Della Repubblica Di Venezia Dal Suo Principio Sino Al Doggi, Venezia: privil. Stabilimento nazionale di G. Antonelli editore. Doglioni.
- Doglioni, G. N. (1622). Compendio Historico Universale Di tutte le Cosenotabile Successenelmondo Dal Principio Della Sua Creation Finhora, Venetia: appressonicolomisserini.
- Ebubekir bin Abdullah (1387). Târîh-i Osmân Paşa, tashih eden Yûnus Zeyrek, terc. Nasrullâh Sâlihî, Tahran: Tahûrî.
- Emecen, F. (2018). Yavuz Sultan Selim, İstanbul: Kapı Yay.
- Eroğlu, H. (2003). Osmanlı'ya Karşı Savaşan Osmanlı Şehzadesi: Şehzade Ahmet'in Oğlu Şehzade Kasım 907/1501-924/1518, Ankara, OTAM ,13, 227-236.
- Felsefî, N. (1332). Ceng-i Çaldıran, Tahran: Çâphâne-i Dânişgâh.
- Galletti, M. (2005). Undipintodellabattaglia Di Caldiran In Sicilia, kervan: rivista internazionale di studi Afroasiatici n.2 luglio.
- Giovio, P. (1541). Commentary Delle cose De Turchi, Venetia: In casa De Figlioli Di Aldo.

- Giovio, P. (1654). *De Fattiillustri Di Selim İmperador De Turchi* (In *Historia Universale ...Di Sansovino*), Venetia: Presso Sebastiano Combi.
- Hammer, J. V. (2008). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 3, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Manente, C. (1567). *Delle Historie Di Ciprian Manente da Orvieto*, V.2, Vinegia: Appresso Gabriel Giolito De Ferrari.
- Menavino, A. (1551). *I Costumi Et La Vita De Turchi*, Fiorenza: Appressolorenzo Torrentino.
- Minado, G.T. (1594). *Historia Della Guerra Fraturchi Et Persiani*, Venetia: Appresso Andrea Muschioe Barezzo Barezzi.
- Müsevî Erdebilî Necefî, F. (1968-69). *Târih-i Erdebil ve Danimendân*, C.1, Tahran: matbaet'ül-edeb.
- Richard, J. (1995). "Polo, Marco" *Encyclopedia Iranica*, C. 4. (2020).
<https://iranicaonline.org/articles/polo-marco>
- Sansovino, F. (1560). *Historia universale dell'origine et imperio de Turchi*, Venetia: Presso Alessandro di Vecchi.
- Sanuto, M. (1887). *I Diari Di Marino Sanuto*, C.58, Venezia: Fratelli Visentini.
- Sevâkıb, C. (1380). *Târih Nigâri-i Asr-ı Safeviyye ve Şenaht-ı Menâbi ve Meâhız*, Şiraz: Nevîd-i Şiraz.
- Spandugino, T. (1600). *Vita di Sach Ismael Et Tamas Re Di Persia Chiamati Soffi*, in *Historia universal dell'origine T Guerre Et Imperio De Turchi di Sansovino*, Venetia: Presso Alessandro di Vecchi.
- Sümer, F. (1992). *Safevîler Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*, Ankara: Güven Matbaası.
- Şamlu, V.K. (1371). *Kısâsü'l-Hakanî, Tashih Seyyid Hasan Sâdât Nasırî*, C.2, Tahran: Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî.
- Şakiroğlu, Mahmut H. (2009). "Sanudo Marino" *DİA*, C. 36, (2020)
<https://islamansiklopedisi.org.tr/sanudo-marino>.
- Rûmlû, H.B. (1357). *Ahsenü't-Tevârih, Tashih ve Tahşiye Abdülhüseyn Nevâyî*, Tahran: İntişârât-ı Babek (Tahûrî).
- Vâli İsfahânî, M. Y. (1372). *Hold-i Berîn, tashih eden: Mir Haşim Muhaddis*, Tahran: Bonyad-ı Mokufat-ı Doktor Mahmut-ı Afşar.
- Woods, J. E. (1993). *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, İstanbul: Milliyet Yay.
- <https://lehcei.cagdasozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-8014.html>